

Preliminarno saopštenje

UDK 821.163.4(497.16).09-2

Srđa MARTINOVIĆ (Cetinje)

Pravni fakultet – Podgorica

braveria@gmail.com

CRNOGORSKA DRAMA BATRIĆ PEROVIĆ IZ 1933. GODINE

Predstavljamo javnosti nepoznatu crnogorsku dramu »Batrić Perović – krvava drama u sedam prozora«. Pisao je crnogorski autor u Sjedinjenim Američkim Državama. Drama je publikovana u Detroitu 1933. godine. Osim ove drame autor je napisao i jednu snažnu rodoljubivu pjesmu »Zemlji mučenika«. Autor Marko Popović je nakon odlaska iz Crne Gore i Italije bio aktivan u crnogorskim iseljeničkim društvima

Ključne riječi: *Crna Gora, drama, Detroit, oficir, Gaeta, pjesma*

Među zaboravljenim crnogorskim književnicima, pjesnicima i dramskim piscima posebno mjesto pripada crnogorskom oficiru, ustaniku i emigrantu Marku Popoviću s Njeguša (1892–1978). Njegov životni put i sudina predstavljaju čitavu jednu dramu. Tokom emigrantskih dana u Sjedinjenim Američkim Državama napisao je rodoljubivu, patriotski nadahnutu pjesmu u kojoj uzdiže ljubav prema domovini i vjernost otačastvu. Osim te jedne nama poznate pjesme iz 1926. godine, napisao je i publikovao dramu „Batrić Perović – krvava drama u sedam prizora“ 1933. godine. Uz to njegova drama igrana je u Detroitu, a među glumcima u posebno šivenim crnogorskim nošnjama bio je i sam Popović. S dubokim patriotskim žarom i istančanim emocijama pisao je i stvarao djela koja je vrijedno predstaviti stručnoj i laičkoj javnosti. Popovićeva drama do sada uopšte nije pominjana u istorijama crnogorske književnosti, a radi se o crnogorskoj drami i po autorstvu i po sadržaju, čije su poruke i teme i dalje aktuelne u crnogorskoj društvenoj zbilji. Poznanstvo sa njegovim sinom Mujom koji je preminuo prije par godina, podstakli su nas da životnu priču o Marku Popoviću zaokružimo do kraja. Priču o njemu započeli smo još 2018. godine radeći na knjizi „Spomenica junacima Božićnog ustanka“ i prikupljanjem fotografija crnogorskih ustanika i oficira.

Marko Popović rođen je 1892. godine na Njegušima u porodici Sava Dumova Popovića i majke Anđe rođene Milić iz Bejlca. Učestovao je u Pr-

vom balkanskom ratu 1912–1913. godine u sastavu Njeguškog bataljona (Katunska brigada, Primorski odred) koji je dejstvovao u pravcu Taraboša i Skadra. U toku Prvog svjetskog rata 1914–1916. godine učestvovao je u borbama na Lovčenskom frontu protiv austrougarske vojske. Nakon odluka tzv. Podgoričke skupštine novembra 1919. godine, aktivno se uključio na Njegušima u pripremi ustanka. Učestvovao je u Božićnom ustanku 1919. godine nakon kojeg je emigrirao za Italiju.¹ Nalazio se u sastavu crnogorske vojske u Gaeti. Srpske vlasti oglasile su ga za odmetnika

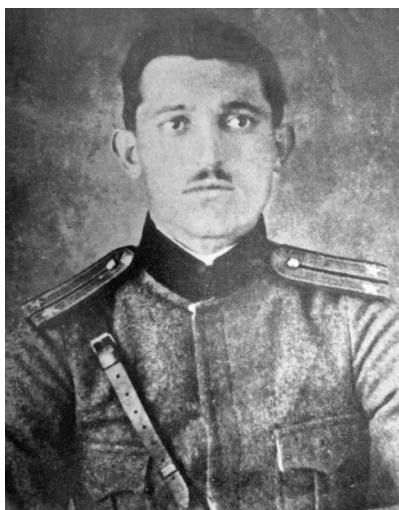
jer se borio *Za pravo, čast i slobodu Crne Gore*. Tri godine služio je kao artiljerijski potporučnik, a anaprijeđen je i u čin artiljerijskog poručnika crnogorske vojske.² U Italiji je ostao do 1922. godine, kada su prestali da postoje i posljednji ostaci crnogorske vojske u egzilu. Jedno vrijeme nalazio se u Rimu i zakleo se da se nikada više neće vraćati u porobljenu domovinu.³ Nije pristao na povratak u domovinu čija se prava gaze, simboli potiru i zatvaraju ugledni crnogorski ljudi. Sa grupom mlađih oficira i vojnika odlučuje da iz Tirenskog mora ide za Sjedinjene Američke Države, i to u Detroit, glavni grad savezne države Mičigen đe je već postojala jaka crnogorska zajednica ranijih iseljenika sa izraženim crnogorskim opredjeljenjima i stavovima.⁴ Po dolasku u SAD postao je aktivan član crnogorskih iseljeničkih društava, okupljenih oko *Crnogorskog glasnika*. Angažovao se u Crnogorskoj stranci seljaka i radnika. Sačuvano je nekoliko fotografija na kojima se vidi Marko Popović u društvu najuglednijih članova crnogorske emigracije. U tom krugu 1920-ih godina bili su aktivni i politički i literarno komandir Dušan Vuković, komandir Savo Čelebić, komandir Mašan Borožan i mnogi drugi. Ovoj grupaciji priključio se i ministar crnogorske kraljevske vlade u egzilu Milo Vujović. Ovu emigrantsku grupu karakteriše velika agilnost, sposobnost organizacije, politička i nacionalna samosvjesnost kao i promišljanje o drugačijim vidovima sprovođenja ideja, osim oružane borbe i organizovanja vojnih jedinica. Ovaj krug

¹ Novak Adžić, *Borci za nezavisnu Crnu Goru*, IVPE, Cetinje, 2006, str. 507–508.

² Uvid u fotografije, dokumenta u vlasništvu porodice Popović (prim. aut.).

³ Usmena kazivanja potomaka Marka Savova Popovića koji žive na Njegušima (prim. aut.).

⁴ Srđa Martinović, Aleksandar Berkuljan, Đuro Čelebić, *Spomenica junacima Božićnog ustanka*, DACG, Cetinje, 2019.

mlađih oficira i drugih aktivista unio je novu dinamiku u crnogorskoj emigraciji koja je još ranije živjela na ovom prostoru. Zahvaljujući njima i njihovom angažmanu plamen borbe za Cru Goru iz Italije i Evrope prenešen je u SAD. Organizovali su izlaženje novina preko koji su javnost upoznawali sa dešavanjima u Crnoj Gori i idejama za koje se zalažu. Njihov rad bio je inspiracija i podstrek osnivanjem organizacija „Crnogorci do smrti“, „Vučji do“, „Kralj Mihailo“ itd. Oko njih je stvoreno jezgro za funkcionisanje Crnogorske pravoslavne crkve. Povezali su se i sa crnogorskom emigracijom u Južnoj Americi,

organizovali veze sa viđenim ljudima SAD-a, ali i sarađivali sa Crnogorcima širom svijeta u aktuelizaciji crnogorskog nacionalnog i državnog pitanja.

U Detroitu Popović se posvetio kulturnim i duhovnim aktivnostima u crnogorskim društvima. Stare fotografije svjedoče o njegovu učešću u predstavama „Gorskog vijenca“ i drugim kulturnim događajima. Udaljenost od domovine, snažna nostalgija i potreba da se digno glas u njima je budila jednu literarnu nit. Takve emocije podstakle su i artiljerijskog oficira Marka Savova Popovića da već prvih godina boravka u Sjedinjenim Američkim Državama počne svoje emocije i patnju za izgubljenom domovinom da pretače u stihove i riječi. Svoje stavove saopštavao je jasno i nedvosmisleno. Beskompromisan je, energičan, nenametljiv drugima ali istrajan u svojim idejama. Prilikom potpisivanja osim imena i prezimena, stavljao je i Marko S. Popović (Njeguški). Tokom dana njegove čežnje za Crnom Gorom čiji gubitak nikako nije mogao preboljeti, napisao je dramu pod nazivom *Batrić Perović – krvama drama u sedam prizora*. Prvo izdanje ove drame publikovano je 1933. godine u Detroitu, država Mičigen. Knjiga ima 95 strana, štampana je ćirilicom. Na samom početku knjige nalazi se autorova slika u uniformi oficira crnogorske vojske u egzilu. Na prvoj strani autor donosi izabrane stihove Petra II Petrovića Njegoša sa porukom da borbi nema kraja do konačne pobjede ili pogibije. Iako autor, kako i sam navodi tretira tematiku sa početka XVIII vijeka, očigledne su njegove aluzije na protivnike protiv koji se borio u Božićnom ustanku. Nakon Njegoševih stihova, predstavlja svoju pjesmu koju je napisao 9. marta 1926. godine takođe u Detroitu. Naziv pjesme je „Zemlji mučenika!“:

Svi prostori, ni daljina

Ni Okean sinje more,
Ne može me odaljiti –
Od mile mi Crne Gore!

I njenijeh Obilića . . .
Kao Batrić što je bio,
Kako bi se sin ti pravi!
Odaljiti koji smio? . . .

Junaštvom si Domovino!
Zadivila cio svijet? . . .
Geniji te krunisaše –
Da junački jesi svijet:

Blago tome zadovoljek!
Ko rod vjerno svoj posluži,
Potomstvo će blagodarne
Predku svome da s oduži...

Sa zapada dalekoga –
Za sreću ti Boga molim:
Od svijeta cijeloga –
Tebe zemljo više volim!...

Potrebno je istaći i autorovu mjeru prema svom djelu. Ne ističe ga, u pogovoru ne daje bilo kakve kvalifikative, i stavlja vlastite stihove nakon Njegoša što upućuje da se radi o odmjerenom čovjeku čiji je cilj uzdizanje vlastite otadžbine, a ne lična prezentacija. Lica u drami su: Pero, otac Batrićev, Batrić Perović (Jedan crnogorski heroj), Radule, Đuro, Gorčin i Marko, braća Batrićeva, Žene (sestra Batrićeva), Supruga (Batrićeva žena), Mali (sinčić Batrićev 4–5 godina star), zatim Prvi četnik, Drugi četnik i Treći četnik (Batrićeva bratučad), tu su i Osman Čorović, Bećir, Arslan, Duro, Suljo, Avdo i Ibro (braća Osmanova) i Jusuf (stric Osmanov). Marko Popović na samom početku određuje vrijeme i mjesto drame navodeći „Događa se u Cuce i Banjane sa okolicom, oko 1700. god.“ Kako stoji i u naslovu, drama je organizovana u sedam prizora. Prvi prizor počinje (Batrićeva kula u Cuce. Familija, Crnogorsko posuđe i namještaj. Oružnica se vidi sa raznim oružjem. Gusle vise. Mali se igra s puškom po kući. Supruga sprema po nekad po kući, Pero puši dugački čibuk, Radule, Gorčin, Marko, „Žene“ sestra Batrićeva udata). Drama je dinamična, sadrži dosta poruka. U njoj je uključeno

Crnogorska emigracija u Detroitu (u sredini Milo Vujović, iznad Marko S. Popović)

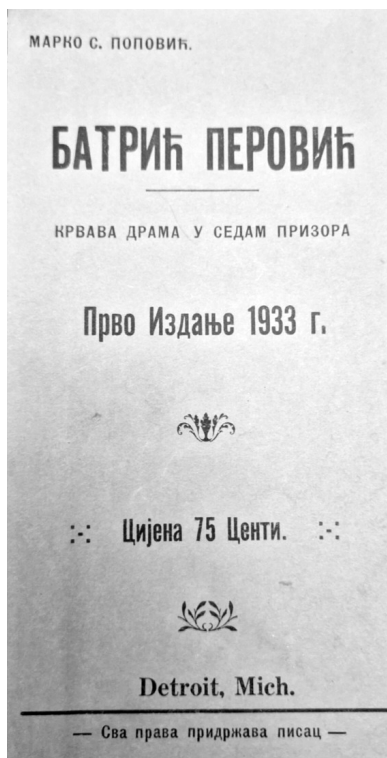
mnoštvo likova. Po sadržaju i formi je obimna. Oseća se autorova patnja za Crnom Gorom, porodicom, domom i svim onim što je ostavio kod kuće. Autor je pod snažnim uticajem narodnih pjesama i predanja. Prirodno autor je i pod velikim uticajem „Gorskog vijenca“ i pojedinih djela kralja Nikole koja su mu očigledno dobro poznata ali i dostupna. Tema koja dominira jeste četovanje, osveta, borba protiv osvajača, prkos i istrajnost u toj borbi, kao i žrtva koja se podnosi. Iako je autor pod snažnim emocijama gubitka domovine, daleko u tuđini, u drami ipak dominira neki podrazumijevani optimizam i vjera u zacrtane ideale. Ne dozvoljava da ga prevladaju unutrašnja stanja, već istrajno piše poruku ili jednu vrstu testamenta da borba mora da traje i da je ona u suštini crnogorskog bića. Ta borba je sveprisutna, naglašena je borba protiv domaćih kolebljivaca. Prisutna je snažna refleksija u drami onog što autor i njegovi saborci preživljavaju ili su već doživjeli. Poruka je snažna, jasna, dosta surova ali i optimistična – da predaje nema!

Glavni dobrotvor pri publikovanju ovog djela bila je Zora Nikolas rođena u Vojvodini, koja je bila udata za dugogodišnjeg detroitskog sudiju i advokata „inače otmenog i bogatog Amerikanca“. Na kraju knjige Marko Savov Popović objavio je njenu fotografiju, podatke o njoj i objašnjava njenu pomoć mnogim udruženjima sa jugoslovenskog prostora. Na kraju Popović zaključuje: „Tako je bila ljubazna i prema mojoj knjizi kada je pročitala. A gajeći naročitu simpatiju prema Crnoj Gori, ona kao istinski prijatelj prosvjete ... omogućila me materijalno da ova knjiga što prije izađe i ugleda bijeli dan.

Inače, možda bi ova knjiga još koju godinu ostala u mojim rafama i pored moje najbolje volje i moga nastojanja... Zato sam pored blagodarnosti i zahvale Gospođi Nikolas ustupio mjesto za sliku u ovoj knjizi. Smatrajući je za dostojnog narodnog i prosvjetnog prijatelja čiji lik treba biti sačuvan. M. S. Popović, Detroit“.⁵

Popović je bio uključen u rad Odbora za podizanje spomenika dobrovoljcima stradalim na Medovi. Jedan je od članova Mjesnog odbora za dobrovoljački spomenik na Cetinju u koji su još bili: Petar Nikolić – Kumanovac, Bogdan Radulović, Nikola Bačević, Mihailo Milović, Andrija Kavaja. Šešite tog Odbora bilo je u Detroitu, država Mičigen, SAD, na adresi 417 Clairpoint.⁶

Na kraju zanimjivo je reći i to kako se Marko Popović ipak vratio na Cetinje. Naime, njegov otac Savo, nakon smrti mlađeg sina Petra u Zadru, shvatio je da mu je Marko ostao kao jedina nada za produžetak muške loze na koju se u Crnoj Gori u to doba poklanjala posebna pažnja. Savo Dumov je dobro poznao svog sina, znao je da datu zakletvu nikada neće pogaziti. Pokušavao je mnogo puta sina da nagovori da se vrati i da ga obrađuje, ali Markova riječ i ošćaj prema toj zakletvu bili su jači od svega. Gubitak otadžbine i ideala kako ga je on shvatao bili su nadilazili su bol i udaljenost od najmilijih. Ipak kad se 1934. godine dogodio tragični događaj sa Petrom, Savo Dumov je riješio da se posluži jednom vrstom prevare ili lukavstva kako bi privoli sina da se vrati u Crnu Goru. Napisao mu je pismo da mu je brat Petar ubijen (u stvari je preminuo) i da nema ko da ga osveti, a da će on ostati otići na onaj svijet nesrećan ako mu sin ostane neosvećen. Ošćaj bratske dužnosti i tradiconalno crnogorsko poimanje duga u krvi, duboko su dotakli Marka Popovića koji je ubrzo spakovao kofere i nakon petnaest godina vratio se na Njeguše iz daleke Amerike. Kad je shvatio da je „prevaren“ ipak je odlučio da ostane. Ubrzo po dolasku uključio se u Odbor za podizanje spomenika potopljenim dobrovolj-

⁵ Marko Popović, *Batrić Perović*, Detroit, 1933, str. 93-94.

⁶ Isto, str. 96.

cima na Medovi. Ostao je predan knjigama, imao je izuzetan ugled u bratstvu i plemenu. Po pričanju potomaka ostala je u njemu ta žal i činjenica da se nije nikada pomirio sa događajima iz 1918. godine. Zasnovaio je porodicu i imao potomstvo. Preminuo je 1978. godine i sahranjen je na Njegušima.⁷

Literatura

- Adžić, N. (2006). Borci za nezavisnu Crnu Goru. Cetinje: IVPE.
- Martinović, S. et al. (2019). Spomenica junacima Božićnog ustanka. Cetinje: DACG. Popović, M. (1933). Batrić Petrović. Detroit.

Srđa MARTINOVIĆ

MONTENEGRIN DRAMA

BATRIC PEROVIĆ – A BLOODY DRAMA IN SEVEN ACTS

We present to the public an unknown Montenegrin drama Batric Perović – a bloody drama in seven acts. A Montenegrin author wrote it in the United States of America. This drama was published in Detroit in 1933. In addition to this drama, the author also wrote a strong patriotic poem Land of Martyrs. Author Marko Popović was active in Montenegrin emigrant societies after leaving Montenegro and Italy

Keywords: *Montenegro, drama, Detroit, officer, Gaeta, song*

⁷ Usmena kazivanja potomaka Marka Savova Popovića koji žive na Njegušima (prim. aut).